

Investigating the need for love in the personality of Rodabe and Manijeh based on Maslow's psychological theory

DOI: [10.22111/jllr.2022.39547.2968](https://doi.org/10.22111/jllr.2022.39547.2968)

fakhri Zarei | sayeedkazem Mousavi ² | Ali Mohammadi asiabadi ³

1. Ph.D. Student of Persian Language and Literature Department, University of Sharekord, Shahrekord, Iran
E-mail: fakhri.zarei78@gmail.com

2. Corresponding Author, professor of Persian Language and Literature Department University of Sharekord, Shahrekord, Iran. E-mail: mousavikazem@sku.ac.ir

3. Associate professor of Persian Language and Literature Department, University of Sharekord, Shahrekord, Iran.
asiabadi97@yahoo.com: E-mail:

Article history: Received date: 2021-9-16; revised date: 2022-4-21 ; Accepted date: 2022-4-27.

Abstract

Shahnameh is a work in which the characters appear according to their function. Among the uproar of battles and the narration of the heroism of the heroes, there are sections dedicated to lyrical concepts, among which, love is the most attractive concept. This is a common theme of lyrical stories with the needs of the psychological theory of Maslow. According to Maslow, love can cause the growth of personality. In the romances narrated in Shahnameh, women have an effective role in promoting the narration of love. In this research, an attempt has been made to analyze the concept of love in the actions of Rudabeh and Manijeh. Rudabeh's love is more sublime and growing and causes Rudabeh's self-construction. While examining Manijeh's personality in two stages of her life, it shows two different dimensions of love and depicts the evolution of his personality. She enters into a superficial relationship in the first stage, but later, this love takes a more serious form and leads to her personality development. Rudabeh and Manijeh are both anti-traditional and uncultured and act autonomously according to the circumstances.

Keywords: Shahnameh, Rudabeh, Manijeh, Maslow, love.

Cite this article: Journal of Lyrical Literature Researches, Vol. 21, No.40, 2023, pp.97-114. Publisher: University of Sistan and Baluchestan. Title of paper: Investigating the need for love in the personality of Rodabe and Manijeh based on Maslow's psychological theory, The Authors: Zarei.F. & Mousavi.S.K. & Mohammadi asiabadi.A.

DOI: [10.22111/jllr.2022.39547.2968](https://doi.org/10.22111/jllr.2022.39547.2968)

1-Introduction

In Shahnameh, characters appear according to their function. Parts of this book are devoted to lyrical concepts, including love, which is the most influential concept. This category is a common theme of lyrical stories with the needs of Maslow's psychological theory. According to Maslow, love can pave the way for self-actualization and cause the growth of personality. In Shahnameh romances, women have an effective role in promoting the narration of love. In this research, an attempt has been made to analyze the concept of love in the behavior and actions of Rudabeh and Manijeh based on this theory. The main question of this research is what kind of character Rudabeh and Manijeh find in love in the study with Maslow's model. Recognizing the personality of Rudabeh and Manizheh in Shahnameh based on Maslow's pyramid, examining their position based on the degree of dominance of a need and a deeper understanding of the personality of these two women in love is one of the objectives of this study. This study focuses on the love of the needs of the Maslow pyramid, by comparison, analyzes the personality traits of each and explains the reasons for the superiority of one over the other.

2. Research Method

The present study is an analytical comparison. In this study, the need for love is the basis of work and an attempt has been made to carefully analyze and compare the need for love in these two personalities and the findings with the behavior and thoughts of Rudabeh and Manijeh. Maslow's theories have been used in this research through library tools.

3. Discussion

To recognize the need for love in Rudabeh's personality, one must pay attention to the physical needs and security that were provided before the need for love. Physical needs are met in Rudabeh. The physical aspect of his love for Zal goes back to his sexual instincts, which are part of her physical eee... Rddeeeh's lvve is a rrr fct lvv.. It is ttt a uurrll y iii ritaalittic lvv.. He ssss irr s ttt h sides. On the one hand, it pays attention to the physical dimension and power of Zal, which, of course, is less important than the metamaterial dimension of love, and on the other hand, she considers the spiritual dimension of love. Manizheh experiences two different periods in her life from other women in Shahnameh. Her love for Bijan begins with a visual emotional connection. Manijeh is initially involved in superficial interests. "One of the most well-known characteristics of love is that a person tends to get closer to the person she loves and to have a more intimate relationship and to be eager for him" (Maslow, 1988: 250). This tendency is seen in Manizheh's first meeting with Bijan. The need for security is another need and includes physical security and mental-psychological security. Physically, this need is met in both personalities due to their position. Rudabeh's mental security depends on the existence of Sindokht and her care. Manijeh security is not provided due to lack of support. Her haste in getting to know Bijan, her hasty decision to bring him to the palace, and the length of her meetings with Bijan are the result of his mental turmoil. After reaching true love, Manijeh renounces safety and love becomes a priority for her. Rudabeh's view of love is a meta-physical view. Being white-head (albinism), being the cultered by Simorgh, and not being loved with father are some of Zal's disadvantages, but it is not fundamental for Rudabeh. Rudabeh's criterion in this personal love is completely humanistic. From Rudabeh's point of view, in choosing love, the innate nature of the person is important, and what distinguishes her transcendent love from superficial loves is giving importance to the character of Zal. Rudabeh promotes oneness and considers love as its complement. Love evolves. "In love, the 'I' expands to the point where it covers two persons, and the two persons become, to some extent, a single soul, a single person, and a single 'I' for psychological purposes" (Maslow, 1988: 263). She is a logician. Art is the most important criterion for choosing his love. This is a descriptive attitude; What matters is the character of the individual. She considers love to be the complement of individuality, and strengthens his character by this choice, while being separate. These two, that is, the purification from individuality and the complete unification of the "I", are the accumulation of contradictions, and the person evolves with love while preserving individuality (see Maslow, 1988: 271). Rudabeh's realism is the source of truth-seeking. She is pragmatic in love. It acts with the help of the power of love. "The intellect may be the guide of man, but the force necessary for action does not arise from the intellect. This power must be obtained from emotions" (Rhhimi, 7777: 246). Rudabeh is not passive. Despite all the limitations, she fights to achieve the goal. According to Maslow, love is of two types; Selfish love based on satisfying selfish needs. He called this love D love. Another type is called B, which is non-possessive (see Darabi, 2005: 106). Rudabeh love is of

the second type and has a meaning beyond sexual matters. In the path of self-actualization, "one does not make any definite distinction between the roles and personalities of the opposite sex" (Maslow, 1988: 259).

Taking the lead in dating, inviting Zal to the palace, is a traditional and heretical behavior that shows that gender restrictions cannot limit her. This is while Manijeh's love at the beginning of acquaintance and in comparison with Rudabeh is of love type D; The love that commitment stage; The decision to love another person that happens in the short term and in which there is no need to continue the relationship and a commitment to maintain this love in the long run. Therefore, the two stages of Manijeh love are the objective form of love according to some experts (see Rice, 2013: 532). Manijeh's recklessness ignores moral boundaries. Prior to her capture, her inclination toward Bijan was biological and instinctive, and her longing for solitude was a sign of her self-centeredness. With more knowledge, love will find a deeper meaning for her. Although Manijeh is not at the top of the Maslow pyramid, she achieves inner cohesion in love. "Love causes inner cohesion and harmonizes self-awareness and unconsciousness" (Allandi, 1378: 9). In this way, his point of excellence can be seen in love. Due to the deep relationship between Zal and Rudabeh, Rudabeh's love is more perfectionist. Rudabeh enjoys both motherly support and romantic love from Zal; "Those whose needs of belonging have been sufficiently satisfied from the earliest years are not intimidated when they are deprived of love, and they are assured that they will be accepted by those who are important to them" (Fist and Fist, 2012: 594). Rudabeh does not get anxious with her father's anger. She achieves self-actualization through love. In contrast to her, the relationship between Manijeh and Bijan is at the beginning of a one-way relationship, and an emotional relationship is established between the two for the purpose of pleasure.

4. Conclusion

Maslow's theory is one of the theories in which man and his abilities are the focus of attention and the need for love can create a suitable platform for one's prosperity. Rudabeh and Manijeh are on a path of ups and downs in the path of love, and by analyzing their personality, it can be seen that receiving Rudabeh's auditory love shows that this character has a high goal in love. In contrast, Manijeh is on another level of love. At first, she approaches Bijan to meet her emotional needs, but Rudabeh's love is more transcendent. Rudabeh and Manijeh are both anti-traditional and uncultured, but their methods are different. Rudabeh's logic and tactics attract the support of the mother and she is respected after her connection with Zal. Manijeh, on the other hand, is driven out of the court by reckless rebellion and inevitably chooses a difficult path to grow.

5. References

1. Ali Naghi, H. 2011. "Analysis of personality and role of women in Shahnameh stories", Scientific Quarterly of Women and Culture. 3(9):pp. 81-59.
2. Ahmadi Khorasani, N. 2003. **Women in the Shadow of Godfathers**, First Edition, Tehran: Tose'e.
3. Allandi, R, 1999, **Love**, translated by Jalal Sattari, first edition, Tehran: Toos.
4. Bagheri, A., Hasanabadi, M., Mahmoudi, M. A. 2021. "**Structural comparison of the romantic romances of Zarrinqaba and Shahnameh**". 19(36):pp. 76-55.
5. Belfum Field, H ,2018, **Wise Love**, translated by Elham Aramnia, Shamsuddin Hosseini, second edition, Tehran: Nasle Noandish.
6. Darabi, J. 2005. **Theories of Personality Psychology** (Comparative Approach), First Edition, Tehran: Ayish.
7. Hamidian, S. 2004. **An Introduction to Ferdowsi Thought and Art**, Second Edition, Tehran: Nahid.
8. Hassan Rezaei, H., Seif, A. 2016. "**A Study of Love in the World of Epic with a Look at the Shahnameh**", Literary Research Textbook. 20(70): 45-29. Allameh Tabatabaei University.
9. Islami Nodooshan, M. A. 2015. **The Life and Death of Heroes in the Shahnameh**, 10th Edition, Tehran: Enteshar Co.
10. Khaleghi motlagh, Jalal, 2019, "**Shahnameh'Womens** ", translated by Farhad Aslani, Masoome Thaghipoor,), First Edition, Tehran, Neghahemoaser.

11. Rahimi, M. 1997. **The Tragedy of Power in the Shahnameh**, Second Edition, Tehran: Niloufar.
12. Ras, Allen , 2013. **Personality Psychology** (Theories and Processes), translated by Siavash Jamalfar, sixth edition, Tehran: Ravan.
13. Rice, Philip. 2013. **Psychology of growth from birth to death**, translated by Mahshid Foroughan, eighth edition, Tehran: Arjmand.
14. Safa, Z. 1984. **Epic in Iran**, Fourth Edition, Tehran: Amir Kabir.
- 15- Sancholi, A. 2015. "Study of the structure of the lyrical-epic story of Zal and Rudabeh (relying on its lyrical aspects)" Journal of Lyrical Literature. Sistan and Baluchestan University 13(24):pp. 210-189.
16. Schultz, D. 2018. **Perfection Psychology** (Healthy Personality Patterns), 23rd Edition, translated by Giti Khoshdel, Tehran: Peykan.
17. Shamloo, S, 2009. **Schools and Theories in Personality Psychology**, Ninth Edition, Tehran: Roshd.
18. Srano, M. 1983. **With Jung and Hesse**, translated by Sirus Shamisa, first edition, Tehran: Ferdowsi.
19. Ferdowsi, Abolghasem , 2003. **Shahnameh**, second edition, Tehran: Ghatreh.
20. Fist, J., Fist, G. J, 2011. **Personality Theories**, sixth edition, translated by Yahya Seyed Mohammadi, Tehran: Ravan.
21. Maslow, Abraham , 1988. **Motivation and personality**, first edition, translated by Ahmad Rezvani, Mashhad: Astan Quds Razavi.
22. Maslow, Abraham , 2002. **Living Here and Now "The Art of the Transcendent Life"**, First Edition, Translated by Mahin Milani, Tehran: Fara Ravan.
23. Maslow, Abraham , 1995. **The higher horizons of human nature**, first edition, translated by Ahmad Rezvani, Mashhad: Astan Quds Razavi.
24. Maslow, Abraham , 1967 . **Challenges of Humanistic Psychology**, New York: McGraw.
25. Meskoob, Sh. 2016. **Armaghan Moore Jastari in Shahnameh**, Fourth Edition, Tehran: Ney.
26. Miziak, H., Stavet S. 1992. **Virginia, History and Schools of Psychology**, translated by Ahmad Rezvani, first edition, Mashhad: Astan Quds Razavi.
27. Mokhtari, M. 1990. **The Myth of Zal Crystallization of Contradiction and Unity in the National Epic**, First Edition, Tehran: Agah.
28. Toghiani, I., Manouchehri, K. 2012. "Attractions of Love in Shirin's tone and mien", Journal of Fiction, Razi University. 1(1): 17-32: Razi University.
29. Zarei, F., Mousavi, S. K., Mohammadi Asiabadi, A. 2021. "Study of the need for love in the personality of Tahmineh and Soodabeh based on the theory of Abraham Maslow", Quarterly Journal of Linguistic Studies and Lyrical Literature. 11(38):pp. 56-39. Najafbad University.

بررسی نیاز عشق در شخصیت رودابه و منیژه بر اساس نظریه روان‌شناختی مزلو

فخری زارعی^۱ | سید کاظم موسوی^۲ | علی محمدی آسیابادی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهرکرد، ایران. رایانامه: fakhri.zarei78@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهرکرد، ایران. رایانامه: mousavikazem@sku.ac.ir
۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهرکرد، ایران. رایانامه: asiabadi97@yahoo.com

چکیده

شاهنامه اثری است که شخصیت‌ها با توجه به کارکردشان در آن حضور می‌یابند. بخش‌هایی از این کتاب به مفاهیم غنایی از جمله عشق اختصاص دارد که پرجاذبه‌ترین مفهوم است. این مقوله موضوع مشترک داستان‌های غنایی با نیازهای مطرح‌شده در نظریه روان‌شناختی مزلو است. از نظر مزلو عشق می‌تواند رشد شخصیت شود. در عاشقانه‌هایی که در شاهنامه روایت می‌شود، زنان نقش مؤثری در پیشبرد روایت عاشقی دارند. در این پژوهش کوشیده شده است، مفهوم عشق در کنش رودابه و منیژه از دلدادگان شاهنامه بر اساس این نظریه، مورد بررسی قرار گیرد. اینکه رودابه و منیژه در بررسی با الگوی مزلو در عشق چه جلوه و شخصیتی پیدا می‌کنند، پرسش اصلی این پژوهش است. عشق رودابه عشقی متعالی و کمال‌گراست و زیبایی جسمانی و معنوی را توأمان در نظر دارد و به واسطه آن، به مؤلفه‌هایی از جمله خودانگیختگی، فرهنگ‌ناپذیری و درک روشن از واقعیات متصف می‌شود. عشق منیژه، ابتدا بر پایه زیبایی‌های ظاهری شکل می‌گیرد و در ادامه با تحول بنیادین در شخصیت او به مراتبی فراتر در عشق می‌رسد. روش این پژوهش مقایسه‌ای تحلیلی است و نیاز عشق در هرم مزلو و خویش‌کاری‌های رودابه و منیژه و شاخص‌های رفتاری این دو در این زمینه مورد تحلیل و مقایسه قرار گرفته‌اند.

کلید واژه‌ها: شاهنامه، رودابه، منیژه، مازلو، عشق.

۸- مقدمه

شاهنامه فردوسی اهمیت ویژه‌ای برای انسان و مفاهیم انسانی قائل است. مطالعه این اثر نشان می‌دهد که انسان‌گرایی از

موضوعات اصلی شاهنامه است و کشش و کوشش بشر برای زندگی بهتر، رسیدن به سوی اعتلا و پیروزی بر بدی، بهترین مفاهیمی هستند که در پهلوانان حماسی تجلی می‌یابند (ر.ک اسلامی، ۱۳۹۴: ۲۵۱).

در شخصیت‌آفرینی داستان‌ها الگوی نویسنده، انسان‌های واقعی و شخصیت‌های داستانی، به نوعی بازیابی آن‌ها هستند. هرچه این الگوپذیری با دقت بیشتری صورت گیرد، باورمندی کارکترهای داستان بیشتر می‌شود و برای بررسی و انطباق با مفاهیم حوزه شخصیت‌شناسی قابلیت بیشتری می‌یابند. «شخصیت‌های شاهنامه در واقعیت وجود دارند و در نتیجه واقعی هستند. منتها واقعیتی متعالی که پس از چرخش و گذر از صافی آرمان فرهنگی نه بازگویی مستقیم و بی‌واسطه آنچه در عالم واقع رخ می‌دهد، بیان می‌شود (مسکوب، ۱۳۹۵: ۴۳-۲۳۷).

در میان نظریه‌های متعدد روان‌شناسی شخصیت، نظریه انسان‌گرایان رویکردی متفاوت به انسان دارد. این رویکرد بر خلاف روان‌کاوان و رفتارگرایان بر نیمه روشن وجود متمرکز می‌شود و بخش تاریک روان انسان‌ها را مورد توجه قرار نمی‌دهد. آبراهام مزلو با مطرح کردن هرم نیازهای اساسی، انسان‌ها را نیازمند معرفی می‌کند. محوری‌ترین موضوعات این نظریه، انگیزش است؛ از این‌رو نظریه مزلو به نظریه انگیزشی معروف گردیده است. این پژوهش با محوریت عشق از نیازهای هرم مزلو، به بررسی شخصیت رودابه و منیژه، از زنان نام‌آور شاهنامه در حوزه عشق و عاطفه می‌پردازد و از طریق مکانیزم مقایسه، ویژگی‌های شخصیتی هر یک را تحلیل و دلایل برتری یکی نسبت به دیگری را تبیین می‌کند.

۱-۱- بیان مسأله و سؤالات تحقیق

عشق از نیازهای اساسی و تأثیرگذار بر رفتار است و بررسی نقش و تأثیر آن بر روی افراد، ابعاد تازه‌ای از شخصیت فرد را نشان می‌دهد. در این پژوهش به نیاز عشق در دو شخصیت رودابه و منیژه پرداخته می‌شود. با توجه به رفتار و کردار این دو شخصیت که به نوعی فرهنگ ناپذیری را در خود دارند و نیز شخصیتی همانند رودابه که مادر قهرمان اسطوره‌ای شاهنامه و منیژه که دختر شاه توران است، این پژوهش در پی نشان دادن جایگاه شخصیت‌های شاهنامه بر اساس میزان غلبه یک نیاز و پاسخ دادن به علل قرار گرفتن بعضی شخصیت‌ها در سطوح مختلف نیازهای اساسی است. هم‌چنین پاسخ به این پرسش که شخصیت‌های شاهنامه تا چه حد قابلیت انطباق با نظریه شخصیت مزلو را دارند و آیا از نظر انسان‌شناختی شخصیت‌هایی فراملی هستند؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

شاهنامه فردوسی اثری ملی است و رفتار و روان هر یک از اشخاص این اثر بزرگ نشان دهنده برداشتی از انسان حقیقی در زندگی واقعی است؛ از این‌رو بررسی روان شخصیت‌های داستانی شاهنامه ضروری به نظر می‌آید. بازشناسی شخصیت رودابه و منیژه در شاهنامه بر اساس هرم پیشنهادی مزلو، بررسی جایگاه آنان بر اساس میزان غلبه یک نیاز و شناخت عمیق‌تر شخصیت این دو زن عشق‌آفرین از اهداف این پژوهش است.

۱-۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر مقایسه‌ای تحلیلی است. در این پژوهش، نیاز عشق با توجه به نظریه مزلو مبنای کار قرار گرفته و تلاش شده است با دقت در رفتار و اندیشه‌های رودابه و منیژه به تحلیل و مقایسه نیاز عشق در این دو شخصیت و تحلیل یافته‌ها پرداخته شود. نظریات مزلو در این تحقیق از طریق ابزار کتابخانه‌ای مورد استفاده قرار گرفته است.

۱-۴- پیشینه پژوهش

در مورد سیمای زنان در شاهنامه و بررسی عاشقانه‌های این اثر حماسی می‌توان به مقاله «بررسی ساختار داستان غنایی- حماسی زال و رودابه با تکیه بر جنبه‌های غنایی آن نوشته احمد سنچولی (۱۳۹۴) اشاره کرد. این مقاله به ترکیب و بافت داستان این دو دل‌داده و توصیف و نقش صور خیال در حماسی کردن یا غنایی کردن آن پرداخته است. «تحلیل شخصیت و نقش زنان در داستان‌های شاهنامه» نوشته حسین علی‌نقی (۱۳۹۰) مقاله دیگری است که نویسنده در آن ابتدا به دیدگاه حاکم بر فضای داستان‌های شاهنامه نسبت به زنان می‌پردازد، سپس نقش کلی زنان در شاهنامه را مورد بررسی قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که بیشتر زنان در شاهنامه دارای شخصیت، منش و رفتار خوب و مثبتی هستند و زنان کژرفتار کمتر نمود دارند. مقاله «بررسی عشق در حماسه با نگاهی به شاهنامه» نوشته حسین حسن‌رضایی، عبدالرضا سیف (۱۳۹۵) پژوهش دیگری است که نویسندگان با طرح موضوع عشق در دنیای حماسه و شاهنامه مهم‌ترین ویژگی‌های عشق را در شاهنامه شنیداری بودن و اظهار تمایل از جانب زن بیان می‌کنند و اذعان دارند که عشق در دنیای حماسه حد واسطی میان عشق در دنیای اساطیر با دوره تاریخی و واقعی است. مقاله «مقایسه ساختاری عاشقانه‌های زرین‌قبا و بخش پهلوانی شاهنامه و بیان زمینه‌های مشترک ساختار آن‌ها» نوشته علیرضا باقری و همکاران (۱۴۰۰) ضمن مقایسه عاشقانه زرین‌قبا و بخش پهلوانی شاهنامه به بیان زمینه‌های مشترک ساختار آن‌ها و تفاوت‌های این دو اثر می‌پردازد و اشاره می‌کند که در عاشقانه‌های شاهنامه هدفی فراتر از کامجویی نهفته است. پس از بررسی مشخص شد تاکنون پژوهشی درباره نیاز عشق در شخصیت رودابه و منیژه بر اساس نظریه مزلو انجام نشده است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- نظریه مزلو

مزلو مبنای پژوهش خود را بر استعدادها و توانایی‌های بالقوه فرد قرار می‌دهد. او دو مفهوم انگیزش و فرآیندش را مطرح می‌کند و معتقد است: «نظمی اساسی از انگیزه‌های انسان، از نیازهای فیزیولوژیک تا نیاز به خودشکوفایی در انسان وجود دارد و تا زمانی که نیازهای اساسی ارضا نشوند، بر رفتار آدمی غلبه دارند و مانع از پدید آمدن نیازهای بالاتر خواهند بود. (میزیاک و استاوت سکستون، ۱۳۷۱: ۲۶۴). به گفته مزلو هر فرد دارای نیازهایی ذاتی است که هدایت‌کننده و جهت‌بخش رفتار اوست. این نیازها غریزی و در همه افراد مشترکند، اما رفتارهایی که برای ارضای آن‌ها انجام می‌شود، با یکدیگر متفاوت است. مزلو هر می پیشنهاد می‌دهد که شامل نیازهای اساسی فرد است. این هرم از پنج سطح تشکیل شده است. نیازهای اساسی مطرح شده در هرم مزلو عبارتند از:

۱- نیازهای جسمانی (فیزیولوژیک) ۲- نیاز به ایمنی ۳- نیاز به عشق ۴- نیاز به احترام ۵- نیاز به خودشکوفایی. هر گاه فرد به نیاز خودشکوفایی دست یابد، در مسیر رشد قرار می‌گیرد. این افراد، سالم یا خودشکوفای نامیده می‌شوند. آن‌ها نیازهایی متفاوت با دیگران دارند. «در نظریه مزلو، نیازهای ماورای جسمانی (متعالی) نیز وجود دارند؛ از جمله عدالت، خوبی، زیبایی و... این نیازها باعث رشد و تکامل فرد می‌شود» (شاملو، ۱۳۸۸: ۱۴۰). مزلو این نیازها را که ناشی از کمال‌گرایی افراد است، فرانیاز می‌نامد. به عبارت دیگر کسانی که نیازهای اساسی شان برآورده شده است، نیازهای بالاتری موجب انگیزش آن‌ها می‌شود که آن را فرآیندش می‌نامند. «بالاترین به معنای ضعیف‌ترین چیزی است که بیشتر قابل مصرف است، کمتر جنبه فوریت دارد، چیزی که کمترین آگاهی در آن دخیل است و به سادگی سرکوب می‌شود» (مزلو، ۱۳۸۱: ۴۰۲). وی بر تأثیر محیط تأکید دارد و معتقد است «باید به فکر جامعه‌ای بود که به راحتی بتواند نیازهای فیزیولوژیک افراد را مهیا کند تا افراد

بتوانند با سهولت بیشتری به نیازهای بالاتر و والاتری مانند عشق و احترام و خودشکوفایی و همچنین زیبایی، معرفت، آگاهی و دانستن بیندیشند (Maslow, 1967, 132).

افراد خودشکوفای ویژگی‌های: درک روشن از واقعیات، پذیرش خود، دیگران و طبیعت، خودانگیزگی، طبیعی بودن، تمرکز بر مشکلات فراتر از خود، نیاز به خلوت، تازگی برداشت، تجارب اوج، علاقه اجتماعی، روابط بین فردی عمیق، ساختار منش دموکراتیک، خلاقیت، مقاومت در برابر فرهنگ‌پذیری هستند. در میان نیازهای اساسی غنایی‌ترین و در عین حال انسانی‌ترین نیاز، نیاز به عشق است. عشق مرز میان جسم و روان است. عشق از دیدگاه روان‌شناسی «فرایندی است که به اعتلای انسان کمک می‌کند و شامل عشق به خود به همراه عشق به دیگران است» (بلفوم فیلد، ۱۳۹۷: ۱۴۹).

عشق در معنی حقیقی می‌تواند، زمینه‌ساز دیگر نیازهای سطح بالای هرم مورد نظر باشد. به واسطه عشق، احترام حاصل می‌شود و پس از آن بستر مناسبی برای خودشکوفایی فراهم می‌گردد. در میان زنان شاهنامه، رودابه و میژده دو شخصیتی هستند که با توجه به کارکردشان در عشق می‌توانند مصداق عینی نظریه مزلو باشند. در عشق رودابه برتری‌هایی نسبت به عشق میژده دیده می‌شود که با توجه به نظریات مزلو قابل تحلیل و بررسی است. این پژوهش می‌کوشد با تحلیل رفتار شخصیت هر یک از آن دو، تأثیر عشق را مورد دقت و تأمل قرار دهد و شخصیت آن‌ها را بررسی کند.

۳- بررسی و تحلیل

الف) رودابه از زنان بیگانه و دلدادۀ شاهنامه است که نسب از ضحاک دارد و با انتخاب عشق زال رنگ ایرانی به خود می‌گیرد. داستان عاشقانه این شخصیت به شاهنامه رنگ غنایی بخشیده و جذابیت ویژه‌ای به این اثر داده است. برای شناخت نیاز عشق در شخصیت رودابه باید به نیازهای جسمانی و امنیت که پیش از نیاز عشق تأمین شده‌اند، پرداخت.

۳-۱- نیاز جسمانی

نیازهای جسمانی شامل نیاز به خوراک، آب، استراحت بدنی، نیاز جنسی و ... هستند. این دسته از نیازها در رودابه به عنوان دختر حکمران کابل، تأمین شده و او از شرایط خوبی برخوردار است. سوییۀ جسمانی عشق او به زال، به غرایز جنسی او برمی‌گردد که بخشی از نیازهای جسمانی به شمار می‌آید. عشق رودابه، عشق کاملی است. یک عشق معنوی‌گرای محض نیست. او هر دوسویه را در نظر دارد. از سویی بُعد جسمانی و قدرت بدنی او را مورد توجه قرار می‌دهد که البته درجه اهمیتش بسیار کمتر از بُعد فرامادی عشق است.

به بالای من پور سامست زال ابا بازوی شیر و با برز و یال

(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۶۲)

از سوی دیگر بُعد انسانی عشق را در نظر می‌گیرد.

برو مهربانم نه بر روی و موی به سوی هنر گشتمش مهرجوی

(همان: ۱۶۳)

به عقیده مزلو «امور جنسی و عشق می‌توانند در افراد سالم به طور کامل‌تری در هم ترکیب شوند و غالباً نیز چنین می‌شود. اگرچه این‌ها مفاهیمی قابل تفکیک هستند، بایستی خاطر نشان کرد این دو مقوله در زندگی افراد سالم به سوی ترکیب و ممزوج شدن با یکدیگر گرایش دارند» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۵۶). در عشق رودابه امور جنسی همراه با شرم و آزر و عشق ترکیب شده‌است.

همی زال با فرّ شاهنشاهی
حمایل یکی دشنه اندر برش
همی بود بوس و کنار و نبید
نشسته بر ماه با فره‌ی
ز یاقوت سرخ افسری بر سرش
مگر شیر کو گور را نشکرید
(همان: ۱۷۳)

ب) منیژه از دیگر زنان شاهنامه است که دو دوره متفاوت را در زندگی تجربه می‌کند. عشق او به بیژن، پهلوان ایرانی، از ابتدا با یک رابطه عاطفی ساده آغاز می‌گردد. عشق او دیداری است و در آغاز تنها با دیدن زیبایی بیژن و با هدف ایجاد ارتباطی احساسی به آن می‌نگرد و دل‌باخته او می‌شود.

منیژه چو از خیمه کردش نگاه
به رخسارگان چون سهیل یمن
کلاه تهم پهلوان بر سرش
بدید آن سهی قد لشکر پناه
بنفشه گرفته دو برگ سمن
درفشان ز دیبای رومی برش
به پرده درون دخت پوشیده روی
بجوشید مهرش دگر شد به خوی
(همان، ج ۵: ۱۹)

در نظر منیژه زیبایی ظاهری بیژن ابزاری برای برآورده شدن نیازهای جسمانی است. «در عشق، زیبایی اعم از زیبایی معنوی یا زیبایی جسمانی عنصر اصلی است. بنابراین برای آغاز عشق، مواجهه با زیبایی ضروری است. به عبارت دیگر زیبایی، آفریننده عشق و مقدم بر آن است» (طغیانی و منوچهری، ۱۳۹۱: ۲۰). منیژه در ابتدا درگیر علاقه‌ای سطحی می‌شود و بر همین اساس در پی برقراری رابطه‌ای عاطفی و صمیمانه با بیژن است. «از شناخته‌شده‌ترین ویژگی‌های عشق آن است که فرد به نزدیک شدن به شخص مورد علاقه و داشتن ارتباط صمیمانه‌تر با او، لمس کردن و در آغوش گرفتن محبوب و مشتاق بودن به او گرایش و تمایل دارد» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۵۰).

این تمایل در اولین دیدار منیژه با بیژن دیده می‌شود. بنا بر همین گرایش پس از میهمانی و آگاهی از تصمیم بیژن، مبنی بر بازگشت به ایران، او را بیهوش و به کاخ خود می‌برد. توصیفات راوی نشان می‌دهد، منیژه از لحظات آغازین آشنایی، بی‌پروا و غیر عقیفانه برخورد می‌کند.

منیژه بیامد گرفتش به بر
پرسسید از راه و رنج دراز
گشاد از میانش کیانی کمر
که با تو که آمد به جنگ گراز
(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۵: ۲۱)

۳-۲- نیاز به امنیت

امنیت هم شامل امنیت جسمانی و هم امنیت ذهنی - روانی است. از جهت جسمانی این نیاز هم در رودابه و هم در منیژه به تبع جایگاه و مقامشان کاملاً ارضا و تأمین شده است. نکته قابل ذکر در مورد امنیت ذهنی رودابه، وجود سیندخت است. مراقبت‌های آشکار و پنهان او از عوامل امنیت روانی رودابه است. وجود مادر در شکل‌گیری رفتار او واقعیتی انکارناپذیر است. همراهی سیندخت پس از آگاهی از عشق به زال از عوامل مؤثر ایمنی‌بخشی است.

فروماند سیندخت زان گفتگوی
چنین داد پاسخ که این خرد نیست
پسند آمدش زال را جفت اوی
چو دستان ز پر مایگان گرد نیست
(همان، ج ۱: ۱۸۵)

رودابه با فرستادن ندیمان خود به مرز ایران برای کسب خبر از زال تأمل بیشتری در ایجاد رابطه عاطفی دارد و دیدار او با زال نیز در زمان کمتری به طول می‌انجامد. هم‌چنین مطرح کردن ماجرای دل‌باختگی خود با مادر سبب آرامش فکری او می‌شود. این در حالی است که برای منیژه در آغاز آشنایی، امنیت ذهنی و روانی به دلیل عدم پشتیبان تأمین نمی‌گردد. از این رو شتاب او در آشنایی با بیژن، تصمیم عجولانه او در آوردن بیژن به کاخ بدون تمهیدات لازم و طولانی بودن مدت بزم‌نشینی‌های او با بیژن، می‌تواند پیامد آشفتنگی ذهنی او باشد. منیژه پس رسیدن به عشق حقیقی، به دلیل اهمیتی که برای عشق قائل است، از ایمنی چشم‌پوشی می‌کند و عشق برایش در اولویت قرار می‌گیرد. مزلو اشاره دارد «کسانی هستند که بر خلاف سلسله مراتب او رفتار می‌کنند. کسی که برای هدفی تا دم مرگ می‌رود، نیازهای جسمانی را در راه نیازهای عالی‌تر نفی می‌کند» (شولتس، ۱۳۹۷: ۱۱۷).

۳-۳- نیاز عشق

۳-۳-۱- تحلیل عشق رودابه

رودابه اگرچه زاینده یکی از الگوهای انسانی شاهنامه است، هدفش از این عشق، از مرز عشقی فردی فراتر نمی‌رود. در نظریه مزلو، سومین سطح هرم نیازهای اساسی و غنایی‌ترین آن، نیاز به عشق و تعلق است. «عشق عبارت از اشتیاق و محبت توأم با لذت، شادی، رضایت، احساس غرور و حتی وجد و شغف از برخوردار بودن از این احساس است» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۵۰). نگاه رودابه به عشق، نگاهی فراجسمانی است. پیرسر بودن زال، پرورده سیمرخ بودن و عدم محبوبیت نزد پدر از معایبی است که برای زال شمرده می‌شود، اما برای رودابه اساساً مطرح نیست. در سرزنش رودابه آمده است:

که آن را که اندازد از بر پدر
تو خواهی که گیری مرا و را به بر
کس از مادران پیر هرگز نژاد
نه ز آن کس که زاید بباشد نژاد
(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۶۲)

معیار رودابه در این عشق فردی، کاملاً انسانی است. از دیدگاه رودابه در گزینش عشق، سرشت و طبیعت ذاتی فرد مهم است و آنچه عشق متعالی او را از عشق‌های سطحی متمایز می‌کند، اهمیت دادن به شخصیت و فطرت زال است.

نه قیصر بخوادم نه فغفور چین
نه از تاجداران ایران زمین
به بالای من پور سامست زال
ابا بازوی شیر و با برز و یال
گرش پیر خوانی همی گر جوان
مرا او به جای تن است و روان
بدو مهربانم نه بر روی و موی
به سوی هنر گشتمش مهرجوی
(همان: ۱۶۳)

سخن رودابه با ندیمان، در حقیقت بیانیه و مرام‌نامه او در عشق است. رودابه یکی شدن با زال را مطرح می‌کند و عشق را کامل‌کننده خود می‌داند. عشق سبب تکامل می‌شود. بر اساس این ویژگی، مزلو معتقد است «من» تا آنجا گسترش می‌یابد که دو فرد را تحت پوشش قرار دهد و دو فرد به خاطر مقاصد روان‌شناختی تا حدودی به یک نفس واحد، یک شخص منفرد، و یک «من» منفرد تبدیل می‌شود» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۶۳).

روان مرا پور سامست جفت
چرا آشکارا ببااید نهفت
(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۹۱)

از نکات مطرح شده در این بیانیه، نادیده عاشق شدن رودابه است که قرینه و مؤیدی روشن بر فراجمی بودن عشق او به زال است. «دنیای حماسه، دنیای خرد و تدبیر است. اگرچه احساس و عاطفه هم در این دنیای خردگرا جایی دارد، اما غلبه با خرد است. چشم و دیدن با دنیای قلب و احساس بیشتر مرتبط است و گوش و شنیدن با دنیای منطق و عقل» (حسن‌رضایی و سیف، ۱۳۹۵: ۴۰).

رودابه اهل منطق است و در این انتخاب خردمندانه عمل می‌کند. او هنرهای زال را از دلایل این انتخاب عنوان می‌کند. هنر برای رودابه مهم‌ترین معیار انتخاب عشق است. نگرش به این مقوله می‌تواند نگرشی منش‌شناختی باشد؛ به این معنی که به جنبه‌های جسمی بی‌توجه بوده و آنچه اهمیت دارد، منش فرد است. او عشق را هم کامل‌کننده فردیت خود می‌داند و هم از یک جهت، شخصیت خود را با این انتخاب، در عین جدا بودن مستحکم می‌کند. در این باره مزلو معتقد است: این دو امر، یعنی منزّه شدن از فردیت و یکی شدن کامل «من»ها تجمیع تضادهاست و شخص با عشق در عین حفظ فردیت و استقلال به تکامل می‌رسد (رک مزلو، ۱۳۶۷: ۲۷۱). واقع‌بینی رودابه در عشق، منشاء حقیقت‌طلبی است. برای او حقیقت شخصیت زال اهمیت دارد نه آنچه زال بدان مشهور است. معیار او در سنجش زال در ابیات زیر آمده است:

نهادند دینار و گوهر به پیش
بپرسید رودابه از کم و بیش
که چون بودتان کار با پور سام
به دیدن به هست ار به آواز و نام
(همان: ۱۶۹)

«دیدن» از نگاه رودابه شناخت هویت و شخصیت حقیقی زال است و آواز و شهرتی که از آن نام می‌برد، نقابی است که بیانگر شناخت سطحی از شخصیت اوست. عشق عامل حرکت، رشد و پویایی رودابه است. این فرد عاشق‌پیشه به کمک عشق، نیرویی می‌یابد که موجب می‌شود در حله‌اعلای رهایی قرار گیرد. عشق، رودابه را بی‌پروا می‌کند. او از عوامل بیرونی احساس و ارستگی کامل دارد. در عشق سالم «فرد گرایش دارد به طور کامل و با حالت تسلیم و بدون احتیاط و یا حسابگری‌های معمول، ایثار و از خودگذشتگی داشته باشد» (مزلو، ۱۳۶۷: ۱-۲۵۰).

رودابه بدون مصلحت‌اندیشی‌های سیاسی در کاخ خود پذیرای زال می‌شود و در نهایت خودانگیختگی به او ابراز عشق می‌کند. رودابه در عشق، عمل‌گراست. منتظر عشق از سوی زال نمی‌شود؛ به کمک نیروی حاصل از عشق و با اراده مستقل، عمل می‌کند. «عقل ممکن است راهنمای انسان باشد، اما آن نیرویی که برای عمل لازم است از عقل بر نمی‌خیزد. این نیرو را باید از عواطف به دست آورد» (رحیمی، ۱۳۷۶: ۲۴۶). رودابه منفعل نیست. با وجود همه محدودیت‌ها برای رسیدن به هدف می‌جنگد. در مقایسه عشق او با دیگر زنان شاهنامه از جمله عشق تهمینه به رستم که عشق وسیله‌ای برای رسیدن به آرزوهاست، «عشق رودابه و زال، صرفاً خود هدف است» (خالقی مطلق، ۱۳۹۸: ۶۸).

در مقایسه عشق رودابه و تهمینه، هدف تهمینه از عشق دستیابی به آرزوی دیرینه خود یعنی داشتن فرزندی از رستم است. «تهمینه خواستار پهلوان‌پروری است. او با بینش درست خود، خواهان تداوم نسل افراد متعالی و خودشکوفای از جنس رستم است» (زارعی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۱).

عشق، تعالی‌بخش رودابه و سبب رشد او می‌گردد. از نظر مزلو، عشق بر دو نوع است؛ عشق خودخواهانه‌ای که بر اساس ارضای نیازهای خودخواهانه است و جزو نیازهای سطح پایین به شمار می‌آید. او این عشق را عشق D نامید. نوع دیگر، عشق B نامیده می‌شود که غیر تملک‌جویانه و بر اساس نیازهای سطح بالا شکل می‌گیرد (رک دارابی، ۱۳۸۴: ۱۰۶). عشق رودابه از نوع دوم و دارای مفهومی فراتر از امور جنسی است و نشانگر بسیاری از ویژگی‌های خودشکوفایی است. در مسیر

خودشکوفایی «فرد قائل به هیچ گونه تمایز قطعی میان نقش‌ها و شخصیت‌های دوجنس مخالف نیست» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۵۹). پیش‌قدم شدن او در آشنایی، فرستادن ندیمان به نزد زال و دعوت او به کاخ، رفتارهای سنت‌شکنانه و بدعتی است که نشان می‌دهد قید و بندهای جنسیتی نمی‌تواند او را محدود نماید. نیروی عشق او در حرکتی نمادین نمود می‌یابد. این حرکت نمادین، فرو ریختن موی از کنگره است تا دستاويز زال گردد.

پری روی گفت سپهد شنود	سر شعر گلنار بگشاد زود
کمندی گشاد او ز سرو بلند	کس از مشک زان سان نیچدکمند
خم اندر خم و مار بر مار بر	بر آن غبغبش نار بر نار بر
بدو گفت برتاز و برکش میان	بر شیر بگشای و چنگ کیان
بگیر این سیه گیسو از یک سوّم	ز بهر تو باید همی گیسوّم

(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۷۲)

۳-۲- تحلیل عشق منیژه

عشق منیژه در ابتدای آشنایی و در مقایسه با رودابه از نوع عشق D است؛ عشقی که در اثر کمبود محبت به وجود می‌آید. در شاهنامه بخشی از زندگی شخصیت‌ها برای خواننده تاریک و در حاله‌ای از ابهام است. در داستان زندگی منیژه نامی از مادر او به میان نیامده است. بر این اساس می‌توان گفت منیژه در مقایسه با رودابه از حمایت مادر برخوردار نیست. تأمل و تعمق در رفتارهای منیژه نشان می‌دهد، فقدان محبت مادر و جبران کمبود این محبت سبب می‌شود، عشق بیژن را جایگزین کند. نیاز درونی انسان به داشتن هویت و رهایی از تنهایی همواره سبب شده است، خود را به جریانی، کسی یا گروهی منسوب کند. این وابستگی و تعلق از یک سو ارضاکنده نیاز روحی است و از سوی دیگر پشتوانه‌ای معنوی را برای فرد ایجاد می‌کند (رک احمدی خراسانی، ۱۳۸۲: ۳۴). مرحله دوم عشق منیژه، رنگ کامل تری می‌گیرد و او را در مسیر رشد قرار می‌دهد. استنبرگ در سال ۱۹۸۶ نظریه مثلث عشق را مطرح می‌کند. بر طبق این نظریه عشق دارای سه بُعد تعلق یا محبت، هوس یا معاشقه و تصمیم‌گیری یا تعهد است. او اظهار می‌دارد عشق می‌تواند به اشکال مختلف بروز کند. متعالی‌ترین شکل عشق، عشق کامل است. در این شکل تعلق، معاشقه و تعهد سه ضلع عشق را تشکیل می‌دهند. از نظر او برای فعال نگه‌داشتن عشق برای مدت طولانی، نیاز به تعهد است (رک راس، ۱۳۹۲: ۲۵۹).

عشق کامل در فرهنگ ایرانی، کمال مطلوب است. این عشق را می‌توان در عشق رودابه و زال شاهد بود. رودابه تعلق خاطری به زال می‌یابد، در خلوت معاشقه می‌کند و در پایان دیدار با زال نسبت به این عشق و پیوند متعهد می‌شود. بدین‌گونه اضلاع سه‌گانه عشق کامل می‌گردد.

۳-۴- مؤلفه‌های خودشکوفایی در رودابه

۳-۴-۱- فرهنگ‌ناپذیری

رودابه اولین زن سنت‌ستیز شاهنامه است. او برخلاف مخالفت‌های پدر از پروردن عشق پهلوان ایرانی دست نمی‌کشد. در نهایت حجب، شنونده سرزنش‌های پدر می‌شود، اما در درون به باور خود اطمینان دارد. انتخاب همسر از نژاد بیگانه و پیش‌قدم شدن در عاشقی نه تنها مطابق عرف نیست بلکه سنت‌ستیزی آشکاری است. این مطلب از واکنش مهراب پس از شنیدن خبر دلدادگی دختر قابل درک است.

چو بشنید مهراب بر پای جست
نهاد از بر دست شمشیر دست...
همی‌گفت رودابه را رود خون
به روی زمین بر کنم هم کنون
(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۸۸)

رودابه دارای سلامت روانی و عزت نفس است. بر این اساس با تحقیر و سرزنش‌های پدر در تصمیم خود دچار تردید و دودلی نمی‌شود. «افراد خودشکوکا چون احساس می‌کنند دوست‌داشتنی هستند، می‌توانند طرد را تحمل کنند و در صورت مواجه شدن با انتقاد و تحقیر، عزت نفس آن‌ها آسیب نمی‌بیند» (فیست و فیست، ۱۳۹۰: ۶۰۳). رودابه می‌تواند در عین خودمختاری درونی، پذیرای جریان‌ات بیرونی باشد. اگرچه دل در گرو زال دارد، اما رفتار او در برابر پدر کاملاً متعارف است و با سکوت آرامش درونی و مصمم بودن بر انتخاب خود را نشان می‌دهد. این‌گونه افراد از نظر مزلو «توسط قوانین مربوط به منش فردی خودشان اداره می‌شوند نه با قواعد جامعه. آن‌ها با ترکیب پیچیده‌ای از خودمختاری درونی و پذیرش بیرونی به سر می‌برند» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲-۲۴۱).

چو بشنید رودابه آن گفتگوی
دژم گشت و چون زعفران کردروی
سیه مژّه بر نرگسان دژم
فرو خوابیند و نزد هیچ دم
(همان: ۱۹۱)

این سکوت، ناشی از خلق و خوی خودانگیختگی و طبیعی بودن رفتار است؛ زیرا افراد خودشکوکا «در موقعیت‌هایی که ممکن است بیان طبیعی و صادقانه، احساسات دیگران را برنجانند موقتاً از بیان احساسات خویش خودداری می‌کنند» (شولتس، ۱۳۹۷: ۱۰۴). انتخاب رودابه نه یک انتخاب فردی ساده بلکه حرکت و انقلابی فرهنگی - ملی است. وی با این انتخاب و دعوت زال به کاخ، عملاً در برابر پادشاهی ایران ایستاده است. او وابسته به محیط نیست. این عدم وابستگی به معنی استواری در برابر فشارهاست. وی به رابطه کینه‌توزانه میان دربار پدر و منوچهر، شاه ایران، آگاه است، اما این مسئله مانع عشق او نمی‌شود. دعوت زال به کاخ، خودمختاری او را نشان می‌دهد. رودابه در این اتفاق نشان می‌دهد که خودش تصمیم‌گیرنده است و در مسیر عشق همه موانع را برخواهد داشت. «فرد خودشکوکا به ندرت اجازه می‌دهد، رسوم و قواعد مانع شوند و او را از انجام کاری که بسیار مهم یا اساسی می‌داند، باز دارند» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۲۱).

۳-۴-۲- خودانگیختگی و سادگی طبیعی

این دختر کابلی عواطف و احساسات خود را نسبت به پهلوان ایرانی در نهایت صداقت ابراز می‌کند. «افراد خودشکوکا ناگزیر از پنهان ساختن عواطف و یا هیجان‌شان نیستند. می‌توانند صادقانه آن‌ها را نشان دهند، یعنی به طور طبیعی و بر طبق طبیعت خویش عمل می‌کنند» (شولتس، ۱۳۹۷: ۵-۱۰۴). همین ویژگی، منشاء ابراز عشق رودابه است. در گفتگو با مادر و ندیمان، جسورانه و بی‌پروا بدون پنهان‌کاری، از احساسات و عواطف خود سخن می‌گوید.

به مادر چنین گفت کای پر خرد
همی مهر جان مرا بشکرد
مرا مام فرخ نژادی ز بن
نرفتی ز من نیک یا بد سخن
سپهدار دستان به کابل بماند
چنین مهر اویم بر آتش نشانند
چنان تنگ شد بر دلم بر جهان
که گریان شدم آشکار و نهان
نخواهم بدم زنده بی روی او
جهانم نیرزد به یک موی او

بدان کو مرا دید و با من نشست

به پیمان گرفتیم دستش به دست

(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۵-۱۸۴)

از نظر مزلو «خودشکوفایی به این معناست که خویشتنی برای شکوفا شدن وجود دارد و گوش دادن به ندای درونی به این دلیل است که این خود، سر برآورد. اکثر افراد به خویشتن خود گوش فرا نمی دهند، بلکه به صدای درون فکن مادر، پدر یا افرادی که صاحب قدرند و یا سنت‌ها گوش می دهند» (مزلو، ۱۳۸۱: ۹-۸۸).

رودابه به خودشناسی رسیده است. سرزنش مادر، خشم پدر و مخالفت سام و منوچهر، پادشاه ایران، را نادیده می گیرد و تنها به صدای درون خود عمل می کند. بر این اساس با زال پیمان عشق می بندد و بر این پیمان می ماند. عشق، سبب تعالی شخصیت رودابه می گردد و به همین دلیل رفتارش توأم با مصلحت‌اندیشی خودمدارانه نیست. «تعالی به مفهوم فقدان خودآگاهی و خویشتن‌نگری از نوع شخصیت‌زدایی است. این، از همان نوع خودفراموشی است که از مجذوب شدن، شیفته شدن و تمرکز یافتن ناشی می شود. تعمق یا تمرکز بر چیزی خارج از خود می تواند در فرد خودفراموشی به وجود آورد و در نتیجه موجب فقدان خودآگاهی شود و به این مفهوم خاص موجب تعالی خود یا خود هشیار شود» (مزلو، ۱۳۷۴: ۳۵۱).

بدو گفت رودابه من هم‌چنین

پذیرفتم از داور کیش و دین

جهان‌آفرین بر زبانم گوا

که بر من نباشد کسی پادشاه

جز از پهلوان جهان زال زر

که باتخت و تاجست و با زیب و فر

(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۷۳)

عشق رودابه عشقی دو سویه است. عشقی که هم پهلوان با تاج و تخت را خواهان است، یعنی بُعد جسمانی را در عشق در نظر می گیرد و هم پهلوانی که با زیب و فر است، یعنی بُعد فرامادی عشق را. در این جا «فر» سویه معنوی شخصیت زال را در برمی گیرد و او را جدا از زیبایی‌های ظاهری معرفی می کند. «فر، حقیقتی الهی و کیفیتی معنوی است که چون برای کسی حاصل شود، او را به شکوه و جلال پادشاهی و به مرحله تقدس و عظمت معنوی می رساند. به عبارت دیگر صاحب قدرت، تقوا، نبوغ، خرمی و سعادت می کند» (صفا، ۱۳۶۳: ۴۴). او به دنبال کمال و یکپارچگی روحی است.

یونگ معتقد است: «وحدت روحی تنها با عشق محقق می شود؛ زیرا فقط در آن صورت است که شخص حاضر می شود به هر خطری تن دهد» (سرانو، ۱۳۶۲: ۱۲۵). میان رودابه و زال جاذبه بین فردی عمیقی ایجاد می شود و هیچ یک بدون دیگری معنا پیدا نمی کنند.

رودابه کامل‌کننده وجود زال است. «زال، تنها هنگامی کامل می شود که در تلاش برای رسیدن و پیوستن به رودابه موفق گردد. وحدت دو نیمه حماسی به هر حال باید صورت پذیرد. این زال و رودابه اند که نماد کامل انسان پهلوانی - ایزدی را قوام خواهند داد» (مختاری، ۱۳۶۹: ۱۵۷). او در این داستان چهره‌ای سرکش و مصمم از خود ارائه داده است. عشق رودابه، نشان‌دهنده بسیاری از خصیصه‌های خودشکوفایی است؛ از جمله خودمختاری، استقلال اراده و فرهنگ‌ناپذیری که می توان در عشق او به روشنی دید. عشق، او را در مسیر خودشکوفایی قرار می دهد پیش قدم شدن در عشق و خواستار خلوت با زال، مصداق این ویژگی است. او به کمک قدرت عشق در برابر عرف جامعه می ایستد و خلوت عاشقانه‌ای با زال ترتیب می دهد. نادیده گرفتن رسوم و برانگیختن زال برای آمدن به کاخ، نشانه تسلط همه‌جانبه عشق بر روان اوست.

۳-۵- پیامدهای عشق منیژه

از رفتارهای بی‌خردانه و در عین حال جسورانه عاشقانه در شاهنامه، رفتار منیژه در بردن بیژن به کاخ خود بدون پیش‌زمینه، بدون برقراری ارتباط عمیق عاطفی با بیژن و بدون تعمق در نتیجه‌نهایی عشق است. از آن جا که عشق، آزادکننده و جرأت‌دهنده است، منیژه که در تنگنای دربار پدر قرار دارد با عشق، احساس رهایی می‌کند و جسورانه با بیژن به خلوت می‌نشیند. عشق منیژه در دو مرحله شکل می‌گیرد؛ مرحله تصمیم و مرحله تعهد؛ تصمیم به دوست داشتن فرد دیگری که در کوتاه مدت اتفاق می‌افتد و در آن هیچ الزامی به ادامه دادن رابطه نیست و تعهد به حفظ این عشق در طولانی مدت. بنابراین دو مرحله عشق منیژه، شکل عینی عشق از نظر بعضی صاحب‌نظران است (ر.ک رایس، ۱۳۹۲: ۵۳۲).

بی‌پروایی منیژه، حدود اخلاقی را نادیده می‌گیرد و از منظر فرهنگ ایرانی، تقدس عشق را از بین می‌برد. تا پیش از گرفتار شدن او به دست پدر، گرایش و میل او به بیژن، جنبه زیستی و غریزی دارد و اشتیاق او به خلوت و تنهایی نشانه خودمحوری اوست.

چو هنگام رفتن فراز آمدش   به دیدار بیژن نیاز آمدش
بفرمود تا داروی هوش بر   پرستنده آمیخت با نوش بر ...
(فردوسی، ۱۳۸۲، ج ۵: ۲۲)

رابطه منیژه با بیژن غیر عقیقانه، نوعی گذران وقت و لذت‌جویی است؛ از این رو موجب طرد شدن از دربار پدر می‌گردد. پس از رانده شدن از دربار، در اثر عشق متحوّل می‌گردد و کارکرد منفی او به عملکردی مثبت تبدیل می‌شود. در این مرحله از زندگی «بی‌پروایی و هنجارشکنی او اگر از آن شخصیتی مانند ته‌مینه فراتر نباشد، فروتر نیست. او هم‌کینه‌ای به وسعت تاریخ میان دو کشور متخاصم را نادیده انگاشته و هم با تحمل تمامی تنگناها و دشواری‌های عشقی ممنوع بر زندگی پر ناز و نعمت خویش در دربار پدر پشت پا زده است» (حمیدیان، ۱۳۸۳: ۲۱۴).

پس از رانده شدن از دربار، در کنار بیژن و در سختی با عشق حقیقی آشنا می‌شود و هر روز بر این محبت افزوده می‌گردد. «رابطه عشقی سالم در این جهت گرایش دارد که افراد یکدیگر را بشناسند و در عین حال به یکدیگر عشق بورزند. این، بدان مفهوم است که هر چه انسان فرد دیگری را صمیمانه‌تر و عمیق‌تر بشناسد، هر آنچه را ببیند دوست خواهد داشت. هر چه شناخت افراد بهتر باشد در اثر آشنایی وسیع‌تر بیشتر مورد محبت قرار خواهند گرفت» (مزلو، ۱۳۶۷: ۲۵۳). هم‌چنین با شناخت بیشتر، عشق برایشان معنای عمیق‌تری پیدا خواهد کرد. اگرچه منیژه در سطوح بالای هرم مزلو قرار نمی‌گیرد، اما در عشق به انسجام درونی می‌رسد. «عشق، موجب انسجام درونی وجود است و جسم و روان و خودآگاهی و ناخودآگاهی را هم‌آهنگ می‌سازد» (آلندی، ۱۳۷۸: ۹). بدین‌گونه نقطه تعالی و کمال او را در عشق می‌توان دید.

با توجه به رابطه عاطفی عمیق دو سویه زال و رودابه، عشق رودابه متعالی‌تر و کمال‌گراتر است. رودابه، هم از محبت و حمایت مادر برخوردار است و هم از سوی زال با عشقی رمانتیک روبه‌رو می‌شود؛ از این رو احساس نیاز عشق برایش کاملاً تأمین شده است. «کسانی که از همان سال‌های اولیه نیازهای محبت و تعلق‌پذیری‌شان به قدر کافی ارضا شده وقتی از محبت محروم می‌شوند به وحشت نمی‌افتند. این افراد اطمینان دارند، توسط کسانی که برای آن‌ها مهم هستند، پذیرفته می‌شوند» (فیست و فیست، ۱۳۹۰: ۵۹۴).

بر همین اساس رودابه با خشم و قهر پدر دچار اضطراب نمی‌شود و بر تصمیم خود مصمم است. در تقابل با او رابطه منیژه و بیژن در آغاز رابطه‌ای یک سویه است. بیژن مانند زال اظهار عشق نمی‌کند و میان آن دو با هدف لذت‌جویی رابطه عاطفی برقرار می‌شود.

جدول شماره ۱- مقایسه سلسله مراتب نیازهای رودابه و منیژه

سلسله مراتب نیازها	رودابه	منیژه
نیازهای جسمانی	تأمین شده - عشق کامل (ترکیب امور جنسی و عشق) - شنیداری	ابتدا: رابطه‌ای سطحی و احساسی انتهای: رابطه عمیق عاطفی - دیداری
نیاز به ایمنی	تأمین شده - وجود مادر	آسیب دیده - کمبود مادر
نیاز به عشق	فردی و انسانی - فراجسمانی - عشق همراه با خردورزی - سنت شکن	جبران کننده کمبود محبت عشق بیژن جایگزین عشق مادر ابتدا تصمیم سپس تعهد
فرهنگ ناپذیری	✓	✓
سلامت و عزت نفس	✓	در ابتدا: وجود ندارد در انتها: حاصل می شود
خودمختار	✓	✓
خودانگیختگی و طبیعی بودن	✓	✓

۴- نتیجه

نظریه مزلو از نظریه‌هایی است که در آن انسان، توانایی‌ها و استعدادهای او محور توجه است. به کمک این نظریه می‌توان به شناخت عمیق‌تری از شخصیت‌ها دست یافت. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد، نیاز عشق که از نیازهای اساسی هرم پیشنهادی مزلو است، می‌تواند بستر مناسبی برای رشد و شکوفایی فرد ایجاد کند و او را به سوی کمال سوق دهد. رودابه و منیژه از شخصیت‌های شاهنامه در راه عشق مسیر پر فراز و نشیبی را می‌پیمایند و با تحلیل شخصیتشان می‌توان دریافت عشق شنیداری رودابه نشان‌دهنده هدف والای این شخصیت در عشق است. در مقابل، منیژه که با دیدن بیژن دل‌باخته او می‌شود، در سطح دیگری از عشق قرار دارد. او در آغاز، برای تأمین نیاز عاطفی به بیژن نزدیک می‌شود، اما پس از پشت سر گذاشتن حوادثی عشق شخصیت او را متحول می‌کند و او در مسیر رشد قرار می‌گیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد، عشق رودابه متعالی‌تر و شخصیت او از نظر ویژگی‌های رفتاری به افراد خودشکوفا متمایل‌تر است. رودابه و منیژه هر دو سنت‌ستیز و فرهنگ‌ناپذیر هستند، اما روش هریک در این ستیز با دیگری متفاوت است. منطق، تدبیر و مدیریت خردمندانه رودابه در عشق حمایت مادر را جلب می‌کند و پس از پیوند با زال به عنوان زاینده بزرگ‌ترین پهلوان ایرانی، رستم، صاحب احترام می‌شود. در حالی که منیژه با سرکشی‌های بی‌تدبیرانه سبب رانده شدن از دربار و از دست دادن حمایت پدر می‌گردد و به ناچار برای رشد مسیر دشواری را انتخاب می‌کند.

۴- منابع

۱. آلدی، ر، عشق، ترجمه جلال ستاری، چاپ اول، تهران: توس، ۱۳۷۸.
۲. احمدی خراسانی، نوشین، زنان زیر سایه پدرخوانده‌ها، چاپ اول، تهران: توسعه، ۱۳۸۲.
۳. اسلامی ندوشن، محمدعلی، زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه، چاپ دهم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۴.

۴. باقری، علیرضا، حسن‌آبادی، محمد، محمودی، محمدعلی، «مقایسه ساختاری عاشقانه‌های زرین‌قبا و شاهنامه»، پژوهشنامه ادب غنایی، دوره نوزدهم، شماره ۳۶، صص ۷۶-۵۵، دانشگاه سیستان و بلوچستان: بهار و تابستان، ۱۴۰۰.
۵. بلفوم فیلد، هارولد، **عشق‌ورزی عاقلانه**، ترجمه الهام آرام‌نیا، شمس‌الدین حسینی، چاپ دوم، تهران: نسل نواندیش، ۱۳۹۷.
۶. حسن‌رضایی، حسین، سیف، عبدالرضا، «**بررسی عشق در دنیای حماسه با نگاهی به شاهنامه**»، متن پژوهی ادبی، سال بیستم، شماره ۷۰، صص ۴۵-۲۹، دانشگاه علامه طباطبایی: زمستان، ۱۳۹۵.
۷. حمیدیان، سعید، درآمدی بر اندیشه و هنر فردوسی، چاپ دوم، تهران: ناهید، ۱۳۸۳.
۸. خالقی مطلق، جلال، **زنان شاهنامه**، ترجمه فرهاد اصلانی، معصومه تقی‌پور، چاپ اول، تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۸.
۹. دارابی، جعفر، **نظریه‌های روان‌شناسی شخصیت (رویکرد مقایسه‌ای)**، چاپ اول، تهران: آیش، ۱۳۸۴.
۱۰. راس، آلن، **روان‌شناسی شخصیت (نظریه‌ها و فرایندها)**، ترجمه سیاوش جمالفر، چاپ ششم، تهران: روان، ۱۳۹۲.
۱۱. رایس، فیلیپ، **روان‌شناسی رشد از تولد تا مرگ**، ترجمه مهشید فروغان، چاپ هشتم، تهران: ارجمند، ۱۳۹۲.
۱۲. رحیمی، مصطفی، **تراژدی قدرت در شاهنامه**، چاپ دوم، تهران: نیلوفر، ۱۳۷۶.
۱۳. زارعی، فخری، موسوی، سیدکاظم، محمدی آسیابادی، علی، «**بررسی نیاز عشق در شخصیت تهمینه و سودابه بر اساس نظریه آبراهام مزلو**»، فصلنامه مطالعات زبانی و ادبیات غنایی، سال یازدهم، شماره ۳۸، صص ۵۶-۳۹، دانشگاه نجف آباد: بهار، ۱۴۰۰.
۱۴. سرانو، م، **با یونگ و هسه**، ترجمه سیروس شمیسا، چاپ اول، تهران: فردوسی، ۱۳۶۲.
۱۵. سنچولی، احمد، «**بررسی ساختار داستان غنایی - حماسی زال و رودابه (با تکیه بر جنبه‌های غنایی آن)**»، پژوهشنامه ادب غنایی، سال سیزدهم، شماره ۲۴، صص ۲۱۰-۱۸۹، دانشگاه سیستان و بلوچستان: بهار و تابستان، ۱۳۹۴.
۱۶. شاملو، سعید، **مکتب‌ها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت**، چاپ نهم، تهران: رشد، ۱۳۸۸.
۱۷. شولتس، دوآن، **روان‌شناسی کمال (الگوهای شخصیت سالم)**، چاپ بیست و سوم، ترجمه گیتی خوشدل، تهران: پیکان، ۱۳۹۷.
۱۸. صفا، ذبیح ...، **حماسه‌سرایی در ایران**، چاپ چهارم، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳.
۱۹. طغیانی، اسحاق، منوچهری، کوروش، «**جاذبه‌های عشق در صدا و سیمای شیرین**»، پژوهشنامه ادبیات داستانی، سال اول، شماره اول، صص ۳۲-۱۷، دانشگاه رازی: زمستان، ۱۳۹۱.
۲۰. علی نقی، حسین، «**تحلیل شخصیت و نقش زنان در داستان‌های شاهنامه**»، فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ، سال سوم، شماره ۹، صص ۸۱-۵۹، دانشگاه تهران: پاییز، ۱۳۹۰.
۲۱. فردوسی، ابوالقاسم، **شاهنامه**، چاپ دوم، تهران: قطره، ۱۳۸۲.
۲۲. فیست، جس، فیست، گریگوری جی، **نظریه‌های شخصیت**، چاپ ششم، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: روان، ۱۳۹۰.
۲۳. مختاری، محمد، **اسطوره زال تبلور تضاد و وحدت در حماسه ملی**، چاپ اول، تهران: آگه، ۱۳۶۹.
۲۴. مزلو، آبراهام، **انگیزش و شخصیت**، چاپ اول، ترجمه احمد رضوانی، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۷.
۲۵. مزلو، آبراهام، **زندگی در اینجا و اکنون «هنر زندگی متعالی»**، چاپ اول، ترجمه مهین میلانی، تهران: فراوان، ۱۳۸۱.
۲۶. مزلو، آبراهام، **افق‌های والاتر فطرت انسان**، چاپ اول، ترجمه احمد رضوانی، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۴.

۲۷. مسکوب، شاهرخ، **ارمغان مور** (جستاری در شاهنامه)، چاپ چهارم، تهران: نی، ۱۳۹۵.

۲۸. میزیاک، هنریک، استاوت سکستون، ویرجینیا، **تاریخچه و مکاتب روان‌شناسی**، ترجمه احمد رضوانی، چاپ اول، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱.

29- Maslow, A.H. **Challenges of Humanistic Psychology**, New York: McGraw, 1967.

